

*Dorđe Ignjatović**

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

STANJE I TENDENCIJE KRIMINALITETA MALOLETNIKA U SRBIJI – Analiza statističkih podataka

Apstrakt: U radovima iz oblasti krivičnih nauka, bilo da su njihovi autori početnici ili poznati istraživači, već na prvi pogled može se zapaziti ignorisanje dragocenih podataka o kriminalitetu koje sadrže pravosudne statistike. Ako se to u izvesnom smislu može razumeti kada se radi o tekstovima iz oblasti krivičnog prava (iako bi i oni bili sadržajni kada bi npr. izlaganje o nekoj grupi krivičnih dela ili pojedinačnoj inkriminaciji bilo obogaćeno podacima koliko je takvih ponašanja zabeleženo poslednjih godina, ko su učinioci, koliko je trajao postupak i koje sankcije su izrečene tim licima) takva praksa je neprihvatljiva naročito kada se radi o kriminološkim delima. Ako ni zbog čega, ono stoga što se ne radi o sholastici već o nauci o realnim pojavama koja nikako ne može ignorisati numeričke podatke o kriminalitetu i njegovoj kontroli.

Objašnjenje navedene prakse krije se u neznanju – najveći broj onih koji sebe smatraju kriminolozima ne poseduju ni elementarne predstave ne samo o tome koji se sve podaci mogu naći u bazama podataka pravosudne statistike, nego oni ne mogu da protumače ni fakte koji su publikovani u opštim presecima – biltenima koji se redovno izdaju i poslednjih godina dostupni su svakom građaninu koji poseduje internet priključak. Samo neznanje nije najveći problem – postoji još jedan razlog koji još više kumuje navedenom stanju. To je odsustvo želje da se zađe u ovu materiju i pronikne u njenu problematiku. Takav zahvat ne može se izvesti u vidu „skraćenih kurseva“ ili prelistavanjem informacija na Wikipediji. Ova duhovna komocija ili još bolje lenjost pokriva se raznim opravdanjima koja se kreću od načelnih opservacija da se radi o registrovanom a ne o stvarnom kriminalitetu – do tvrdnji da se u tim evidencijama mogu naći i greške, da u sudovima obrasce na osnovu kojih se sastavljaju evidencije popunjavaju pripravnici ili čak administrativno osoblje i tako dalje. Ovaj rad napisan je i zbog toga da bi se čitaocima ukazalo koliko i kakvih podataka mogu naći u pravosudnim evidencijama koje se odnose na kriminalitet maloletnika.

Ključne reči: maloletnici, kriminalitet, fenomenologija, prijavljena lica, osuđeni

UVOD

Kriminalitet maloletnika jedno je od „većitih pitanja kriminologije“ koje zaozuplja pažnju istraživača već duže od jednog veka i kao plod njihove atraktivnosti nastao je veliki broj radova koji se bave kriminalnim aktivnostima maloletnika. Kada

* dr. Dorđe Ignjatović, redovni profesor, ignjat@ius.bg.ac.rs

se analizira domaća literatura, čini se da je u poslednje vreme ova tema skrajnuta u odnosu na „popularne topike“ koji će kasnije biti pomenuti. Ovo se ne bi moglo reći i za uporednu književnost u kojoj je problematika kriminaliteta (često se koristi neodgovarajući izraz „delinkvencija“) maloletnika¹ zadržala značajno mesto.²

Pre no što pređemo na izlaganje o pojavnim oblicima i tendencijama kriminaliteta maloletnika u Srbiji, potrebno je naglasiti da ćemo se pre svega baviti onim delima koja su inkriminisana u krivičnom pravu (kod nas u Krivičnom zakoniku – KZ), a njihovi izvršioци su lica koja se nalaze u uzrastu maloletnika, koji je najčešće određen između 14 (do te godine u pitanju su deca koja ne odgovaraju u krivičnom pravu) i 18 godina (kada nastupa punoletstvo).³

Izvor podataka biće nam pravosudna statistika čije rezultate sukcesivno objavljuje Republički zavod za statistiku (RZS) – dakle, bavićemo se registrovanim kriminalitetom maloletnika. Svesni smo da zvanični podaci ne sadrže sva dela izvršena od strane ove kategorije lica – kao uostalom i punoletnika. U pitanju je poznati problem tzv. tamne brojke (odn. 'tamnog polja' ili 'skrivenog kriminaliteta') zbog koga kriminologija nije u stanju da do kraja sagleda stvarne razmere kriminaliteta.⁴

Pravosudna statistika u Srbiji,⁵ sa puno osnova, odvojeno vodi evidencije o kriminalitetu maloletnih i punoletnih lica zahvaljujući čemu možemo pratiti stanje i tendencije poznatog kriminaliteta čiji izvršioци su maloletnici. U obzir će biti uzeti fakti o prijavljenim i osuđenim maloletnicima, dok će oni o optuženima biti izostavljeni.⁶

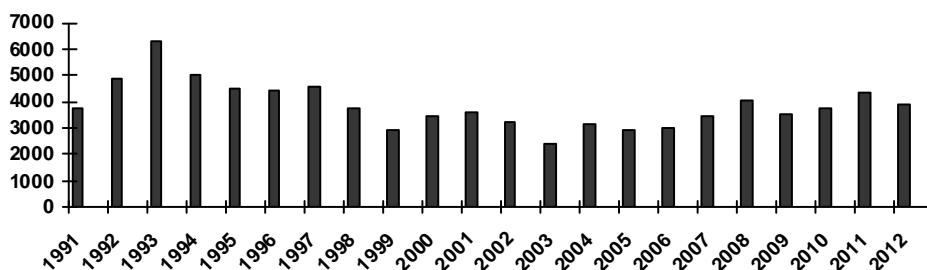
-
- 1 U ovom radu pridržavaćemo se dosledno prakse započete sa prvim izdanjem *Kriminologije* (1992) u kome je pledirano da se napusti dotadašnja praksa stvaranja terminološke konfuzije kod koje se ista delatnost u zavisnosti od toga da li je neko star 18 godina i jedan dan ili je dva dana mlađi označava u prvom slučaju kao „kriminalna“, a u drugom kao „delinkvencija“ – v. Ignjatović /2011:15/. Zbog toga, za razliku od većine autora, izraz „maloletnička delinkvencija“ u ovom radu može biti jedino korišćen u njegovom pravom značenju: ukupnosti svih u pravu kažnjivih ponašanja (krivična dela, prekršaji, privredni prestupi i disciplinske krivice) izvršenih od strane maloletnika.
 - 2 To se na primer može videti već uvidom u teme koje su dominirale na najnovijoj 14. godišnjoj konferenciji Evropskog udruženja za kriminologiju (održana u Pragu u septembru) na pet plenarnih sednica, 226 panela, 799 usemniх izlaganja i na 45 postera jedna od glavnih tema bila upravo ova kojim se bavimo u ovom radu – v. na internet adresi www.eurocrim2014.com/scientific-program
 - 3 Iako pojedine zemlje starosni minimum snižavaju ispod navedenog uzrasta (najčešće na 12), a neke starosni maksimum podižu (i na 21 godinu – v. Škuljić /2010:87/), ipak najveći broj određuje maloletstvo u navednom rasponu.
 - 4 Takva sudbina prati sve nauke koje se bave proučavanjem masovnih pojava (nikada nećemo saznati koliko je tačno lica umrlo u Srednjem veku od kuge, ali ni koliko ih je u ovo doba inficirano na primer ebolom). Istina, kiminolozi su poslednjih decenija razvili metode koji im pružaju priliku da steknu bar delimični uvid u 'skriveni kriminalitet' (o studijama samooptuživanja i studijama o viktimizaciji – v. Ignjatović /2013a:109 et seq./).
 - 5 Najnoviji podaci će se, naravno odnositi samo na onaj deo teritorije Republike koji kontrolišu naši državni organi, tj. neće niti navedeni podaci za Kosovo i Metohiju (KiM).
 - 6 Većina kriminologa smatra da su za analizu registrovanog kriminaliteta u svakoj zemlji od najvećeg značaja evidencija prijavljenih ('realistički pristup') i osuđenih ('legalistički pristup') učinilaca, dok broj optuženih ima tranzitoran karakter, a evidencije penitencijarnih ustanova nisu od većeg značaja za sagledavanje stanja kriminaliteta.

Podaci će se po pravilu odnositi na 2012. godinu, kao poslednju godinu za koju su u ovom trenutku objavljeni kompletni podaci.⁷ Radi uvida u promene u dinamici i strukturi kriminaliteta maloletnika biće korišćeni i podaci za ranije godine kako bismo utvrdili da li je u periodu od šest godina došlo do nekih promena.⁸

1.1. Prijavljeni maloletnici

a) opšti trend i udeo u ukupnom prijavljenom kriminalitetu

Prvo ćemo prikazati kretanje broja prijavljenih maloletnika na teritoriji Srbije u periodu od 1991-2012., a zatim analizirati koliko je učešće ove uzrasne kategorije u ukupnoj populaciji prijavljenih učinilaca krivičnih dela.

Slika 1.

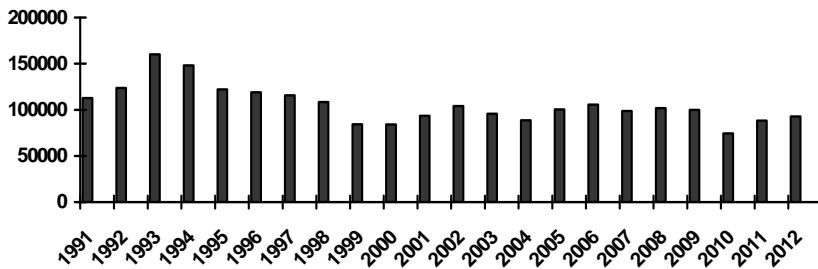
Posmatrano u periodu od 22 godine, u proseku, nešto manje od 4.000 maloletnih lica (preciznije 3.870) prijavljeno je godišnje zbog izvršenja krivičnog dela. Najveći njihov broj zabeležen je 1993. godine (iznosio je 6.316), dok je najmanji bio 2003. godine (2.415 i iznosio je nešto više od trećine – 38.2% od broja registrovanog deset godina ranije). Poslednjih godina taj broj se kreće oko navedenog proseka, pri čemu je 2011. on bio najviši još od 1997. godine i samo u odnosu na prethodnu (2010.) godinu zabeležen je porast od 15%.⁹

Trebalo bi, pre no što se ukaže na udeo lica uzrasta 14-18 godina u ukupno prijavljenom kriminalitetu u Srbiji pokazati koliko se navedene tendencije u kretanju kažnjivih ponašanja te kategorije učinilaca podudaraju sa prijavljenim kriminalitetom punoletnih lica u posmatranom periodu koji ćemo prikazati na slici koja sledi

7 Bilten RZS br. 577 (Maloletni učinioци krivičnih dela – 2012). Do sada je objavljen samo sumaran pregled za 2013. (Saopštenje RZS br. 192 iz jula 2014.) pa će i oni biti korišćeni, ali u napomenama.

8 Za ovo poređenje bilo bi korisno pogledati rad koji je ovaj autor prezentovao na međunarodnoj konferenciji *Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije* koja je u organizaciji Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu i Kanadskog projekta za reformu pravosuđa u Srbiji održana marta 2008. u Beogradu, a kasnije njegova izmenjena verzija objavljena i u najstarijem časopisu iz oblasti krivičnih nauka kod nas / – v. Ignjatović, 2008/.

9 Prema podacima Saopštenja 192 RZS broj prijavljenih maloletnika 2013. godine bio je na nivou višedecenijskog proseka – 3.844 i neznatno (za 2%) je manji od onog zabeleženog godinu dana ranije.

Slika 2.

Godina u kojoj je broj prijavljenih punoletnih lica bio najveći je 1993. (sa 160.062), a najmanji 2010. (74.279 ili manje od polovine – preciznije 46.4% – od navedenog maksimalnog broja). Interesantno je da postoji izvesno podudaranje u trendovima kriminaliteta maloletnika i punoletnih lica, ali ono što izaziva nevericu je podatak da se u oba slučaja godina sa maksimalnim prijavljenim brojem poklapaju, što traži objašnjenje. Na prvi pogled izgleda logično da se kao „godina maksimuma“ pojavi 1993., kada je ekonomska kriza oličena u „istorijskoj hiperinflaciji“ dostigla najviši nivo. Takođe, izgleda da kod ima logike da se kod punoletnih lica 2010. pojavljuje kao „godina minimuma“ jer bi se kao mogući razlog mogla pojaviti neslavno okončana tzv. „reforma pravosuđa“ koja je obezglavila tužilaštva i sudove (pa ova prva nisu mogla normalno da obavljaju poslove iz svoje nadležnosti u koje spada i evidentiranje krivičnih prijavi – tek od tog trenutka one postaju predmet pravosudne statistike – i postupanje po njima.¹⁰ Teže je proniknuti u odgovor na pitanje zašto se kod maloletnika baš 2003. pojavljuje kao godina minimalnog registrovanog kriminaliteta?

U pogledu učešća maloletnika u strukturi ukupno prijavljenih učinilaca krivičnih dela, ono se poslednjih godina variralo od 3.4% 2009. do 4.8% sledeće godine. U 2012. godini maloletnici su činili 4% od svih prijavljenih učinilaca krivičnih dela,¹¹ što je znatno više od procenta zabeleženog sredinom prethodne decenije (2.5%) kada je tek svako četrdeseto zbog krivičnog dela prijavljeno lice bilo u statusu maloletnika i da se približno proseku iz poslednje decenije XX veka kada su maloletnici učestvovali sa oko 5%.

Navedeni podatak sam po sebi nije razlog za posebnu zabrinutost jer je taj procenat znatno niži od onog koji u poslednjem objavljenom *Izborniku o kriminalitetu i statistici krivičnog pravosuđa* naveden kao prosek (12%) za 26 evropskih država.¹²

10 Naravno da su ovo samo pretpostavke koje bi trebalo dokazati daljim istraživanjima. Ona mogu dovesti do sasvim drugačijih objašnjenja i zato naša kriminologija vapi za ovakvim proučavanjima umesto nekoliko „popularnih, dežurnih tema“ za koje su zainteresovani inostrani faktori koji su spremni da ulože sredstva u istraživanje trgovine ljudima, nasilja u porodici, korupcije i – nešto manje – organizovanog kriminaliteta. Sem ove poslednje teme, prethodno navedene su toliko iscrpljene da posećaju na 'suvu drenovinu' iz poznate epske narodne pesme.

11 U 2013. taj procenat je isti, što znači da je i te godine svaki dvadesetpeti prijavljeni učinilac krivičnog dela bio maloletnik.

12 v. Aebi M. et al. /2010/. Posle komparacije podataka iz *Izbornika* sa onima koje nalazimo u pravosudnoj statistici Srbije, izrečena je konstatacija koja (bez obzira što je procentualno učešće

Međutim, odmah treba istaći da nema ni razloga za posebno zadovoljstvo. Ako na-vedemo da je procentualno učešće maloletnika u strukturi stanovništva u Republici 2012. godine iznosilo 3.2%, jasno je da maloletnici značajno više učestvuju u popula-ciji prijavljenih učinilaca krivičnih dela nego u stanovništvu Republike.

Da zaključimo: kada se uzme u obzir broj prijavljenih lica, kriminalitet malolet-nika poslednjih godina ne pokazuje bilo kakve dramatične promene,¹³ učešće malo-letnika u strukturi te populacije već više decenija ne prelazi 5%, što znači da oni ne čine ni njen dvadeseti deo.¹⁴

b) teritorijalna distribucija i stope

Učešće pokrajina i tzv. centralnog dela Srbije (odn. teritorije Republike izvan autonomnih pokrajina) u godinama za koje su bili dostupni podaci za sve tri teritorijalne jedinice pokazuju kako je na centralni deo Republike odlazilo nešto preko 1/2 prijavljenih (56,5%), na Vojvodinu 23,1% dok je njihov broj na KiM iznosio oko 20,4%. Sredinom prošle decenije stanje je bilo sledeće: od ukupnog broja prijavljenih maloletnih lica u centralnom delu Republike bilo ih je 62,4%, dok je ostalih 37,6% prijavljeno u Vojvodini. Na teritoriji Grada Beograda bilo je 9,9% od ukupno prijavljenih maloletnih lica u Srbiji, odn. 15,8% u njenom cen-tralnom delu.

Najnoviji objavljeni potpuni podaci za 2012. pokazuju da je od ukupnog broja prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela (3.913) u celini označenoj kao Srbija – Sever bilo 1.522 što čini 39% u odnosu na celu Republiku – od toga u Beogradu 368 (9.4%) a u Vojvodini 1.154 (29.6%); u statističkoj jedinici Srbiji – Jug registrovana su 2.391 maloletnika učinilaca krivičnih dela što predstavlja 61% njihove populacije u Srbiji te godine – od navedenog broja; u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji bilo ih je 1.262 (32%) a u Južnoj i Istočnoj Srbiji 1.129 (29%).

Teritorijalna distribucija u 2012. godini prijavljenih punoletnih lica razlikuje se od gore navedene za maloletnike. Pre svega, celina Srbija – Sever učestvuje sa 58.1%, a Srbija – Jug sa 41.9%, što znači da je distribucija obrnuta u odnosu na onu registrovanu kod maloletnika i to skoro u istom procentu. Kada se radio o statističkim regionima, zapažaju se još karakterističnije razlike koje su prikazane na sledećoj tabeli

maloletnika u strukturi prijavljenog kriminaliteta u međuvremenu poraslo) važi i sada: da se radi o „ohrabrujućem podatku za kriminologe“ jer izgleda da se relativno mali broj maloletnika opredeljuje za kriminalnu aktivnost pre 18. godine /Ignjatović, 2013:68/.

- 13 Ovaj podatak ne potkrepljuje česte senzacionalističke medijske napise da je kriminalitet malolet-nika u Srbiji poslednjih godina u velikoj ekspanziji. Do ove tvrdnje obično se dolazi površnom analizom nekoliko karakterističnih pojedinačnih slučajeva. Navedena konstatacija ne dovodi u pi-tanje nespornu činjenicu da kriminalitet maloletnika u nekim delovima Republike raste (kao što istovremeno u drugim opada) i da je pred kriminolozima zadatak da objasne zašto.
- 14 Istina, ovde se (kao i gornjoj napomeni) može istaći prigovor da su maloletnici izvršili daleko više krivičnih dela od evidentiranih (već pominjani fenomen 'skrivenog kriminaliteta'), ali takva tvrdnja važi i za krivična dela punoletnih lica. Jedini osnov za osporavanje gornjeg zaključka bio bi kada bi rezultati kriminoloških istraživanja pokazali da su razmere 'tamnog polja' kod maloletnika znatno veće no kod punoletnih lica.

Tabela 1.

Učešće regiona – u %	maloletni	punoletni
Beogradski region	9.4	34.2
Region Vojvodine	29.6	23.9
Šumadija i Zapadna Srbija	32.0	23.8
Južna i Istočna Srbija	29.0	18.1

Vidi se da je najveća razlika između prijavljenog kriminaliteta dve uzrasne grupe u Beogradskom regionu gde je učešće punoletnih lica u ukupnoj populaciji učinilaca starijih od 18 godina višestruko (3.6 puta) veće. U svim ostalim regionima učešće maloletnika je veće od učešća punoletnih lica.

Od značaja su i podaci o broju krivičnih prijavi prema višem javnom tužilaštvu (JT): kada se radi o maloletnicima, godine 2012. najviše ih je bilo u Novom Sadu (411 ili 10.5% u odnosu na celu Republiku), zatim u Beogradu (368), Zrenjaninu (266), Jagodini (248), Sremskoj Mitrovici (222), Leskovcu (206), Kragujevcu (202) i tako dalje.

Podaci o distribuciji prijavljenog kriminaliteta punoletnih lica prema višem i osnovnom javnom tužilaštvu (kod maloletnika su nadležna samo prva) pokazuju da je u Beogradu (Više i dva Osnovna JT) prijavljeno više od trećine svih punoletnih lica (31.591 ili 34%).¹⁵ Zatim po broju prijavljenih punoletnih lica dolaze Zrenjanin (5.147), Novi Sad (4.928), Subotica (3.934), Zaječar (3.521)¹⁶ i Valjevo (3.002).¹⁷

Za kriminološku analizu mnogo značajniji podaci od navedenih apsolutnih su relativni podaci o stanju kriminaliteta na određenom području, a pre svega stope kriminaliteta koje pokazuju broj učinilaca krivičnih dela na 100.000 stanovnika.¹⁸ Prema podacima RZS (<http://webzrs.stat.gov.rs>) u Srbiji je 2012. godine živelo nešto preko sedam miliona (7.199.077) stanovnika, što znači da je stopa prijavljenog maloletničkog kriminaliteta iznosila 54.4; na Severu (broj stanovnika 3.586.235) Republike 42.4, dok je na Jugu (3.612.842 stanovnika)¹⁹ bila znatno viša – 66.2. Objašnjenje ovog fenomena trebalo bi da daju buduća kriminološka istraživanja.²⁰

15 Od toga, u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu prijavljeno je 2012. godine 26.558 punoletnih učinilaca što je više nego u bilo kom od tri ostala regiona pojedinačno.

16 Više JT u Zaječaru i dva Osnovna – Zaječar i Bor.

17 Zanimljivo je da je u trećem po veličini gradu – Nišu 2012. godine prijavljeno 697 (86 + 611) punoletnih učinilaca krivičnih dela, što je četiri puta manje od broja prijavi na primer u Sremskoj Mitrovici (204 + 2.658 = 2.772) iako je broj stanovnika u Nišu skoro dvostruko veći.

18 Stopa kriminaliteta maloletnika izračunata je u odnosu na ukupnu populaciju Republike. Pošli smo od pretpostavke da je udeo maloletnika u ukupnoj strukturi stanovništva ravnomerno raspoređen (uzeli smo u obzir podatke SZS da je na primer 2012. u severnom delu Republike procenat maloletnika u stanovništvu iznosio 1.7%, a u južnom 2.6% što ne predstavlja dramatičnu razliku).

19 Srećna okolnost za ovu analizu je što se broj stanovnika u celinama 'Sever' i 'Jug' skoro poklapa.

20 Pri tome bi činjenicu da u južnom delu Republike registrujemo skoro 2/3 maloletnih učinilaca krivičnih dela trebalo dovesti u vezu sa mnoštvom faktora – od stupnja ekonomskog razvoja do strukture stanovništva, broja gasterbajtera, porodične situacije i mnoštva drugih.

Interesantni su i podaci o stopama kriminaliteta maloletnika u dva najveća grada u Republici: u Beogradu (broj stanovnika 2012. bio je 1.659.440) stopa je iznosila 22 (dakle, ni polovinu republičkog proseka), a u Novom Sadu (336.000 stanovnika) čak 122 što je 2.2 puta više od stope zabeležene te godine u Republici! Ovaj podatak je utoliko čudniji što je stopa izračunata za Vojvodinu te godine iznosila 57 odn. bila je neznatno viša od prosečne.

Poređenja radi, na sledećoj tabeli navešćemo stope kriminaliteta maloletnih i punoletnih lica u Srbiji u 2012. godini

Tabela 2.

TERITORIJALNA JEDINICA	Stopa kriminaliteta	
	maloletni	punoletni
Srbija (cela)	54.4	1.290.2
Srbija – Sever	42.4	1.505.6
Srbija – Jug	66.2	1.076.3
Beograd	22	1.903.7
Novi Sad	122	1.466.7

Očigledno je da je stopa kriminaliteta maloletnika viša u regionu Jug, a punoletnih lica u regionu Sever. Takođe, Beograd ima znatno višu stopu kriminaliteta punoletnih lica od Novog Sada.

Navedeni podaci ukazuju da je stanje kriminaliteta maloletnika naročito dramatično u Novom Sadu jer to što grad u kome živi manje od 5% stanovnika Republike ima više od 10% maloletnih učinilaca krivičnih dela traži objašnjenje. Utoliko pre što se ne radi o pojavi koja ima incidentni karakter.²¹

c) struktura krivičnih dela

Da bismo utvrdili ima li promena u strukturi prijavljenog kriminaliteta maloletnika posmatrali smo podatke o vrstama krivičnih dela u 1996. godini, deceniju kasnije (2006.) i poslednjoj godini za koju su nam dostupni potpuni statistički podaci (2012.). U pitanju je dovoljno dug period u kome se mogu utvrditi pomenute pravilnosti, a fakti će biti predstavljeni na dve tabele i jednom grafikonu.

Jedna od kriminoloških konstanti koja važi za većinu savremenih država je da kriminalitet maloletnika najvećim delom čine imovinska krivična dela. U poslednjoj deceniji XX veka (konkretno, 1996.) četiri petine dela maloletnika spadalo u ovu kategoriju (a sabrana sa delima protiv privrede koja se vrše iz istih – koristoljubivih – motiva) ona su činila 87% prijavljenog kriminaliteta maloletnika. Značajnije su učestvovala još i dela protiv života i tela (6.8%) tako da su imovinska i nasilnička krivična dela predstavljala više od devet desetina kriminaliteta maloletnika.

21 Posmatrano u periodu od nekoliko prethodnih godina, učešće novosadskih maloletnika u populaciji u Republici prijavljenih učinilaca krivičnih dela bilo je: 2009. nešto manje – 9%, 2010. – 9.4%. a 2011. čak 14% (te godine broj prijava iznosio je 603).

Tabela 3.

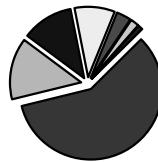
VRSTA DELA godina	U %		VRSTA DELA godina	u %	
	1996.	2006.		1996	2006
dela protiv života i tela	6.2	13.7	d. p. imovine	80	67.7
d. p. dostoj. ličn. i morala	1.0	1.1	d. p. bezb. jav. saobraćaja	2.0	3.8
d. p. sloboda i pr. čoveka	0.1	0.3	d. p. javnog reda i mira	1.3	3.2
d. p. privrede	6.8	1.1	ostala krivična dela	2.6	9.1

Već deset godina kasnije (2006.) osetno je opalo učešće imovinskog kriminaliteta shvaćenog u širem smislu – na nešto više od 2/3 (drastično je opalo naročito učešće dela protiv privrede – za šest puta). Istovremeno je dvostruko poraslo učešće dela protiv života i tela, a nešto manje dela protiv javnog saobraćaja i protiv javnog reda i mira. Značajno je poraslo u učešće konglomerata ostalih dela koja ne spadaju u gore navedene kategorije.²²

Struktura prijavljenog kriminaliteta maloletnika u godini 2012. razvrstana po grupama krivičnih dela koje sada figurišu u statističkim biltenima RZS data je na sledećoj tabeli kao i na grafikonu (gde su poređani po iznosu relativnog udela) koji jasnije pokazuje tendencije u prijavljenom kriminalitetu maloletnika u Srbiji

Tabela 4.

VRSTA DELA	u %	VRSTA DELA	u %
dela protiv (d. p.) života i tela	11.5	d. p. zdravlja ljudi	4.0
d. p. polne slobode	1.1	d. p. bezbednosti. javnog saobraćaja	3.2
d. p. sloboda i pr. čoveka i građanina	2.0	d. p. javnog reda i mira i pr. saobrać	14.0
d. p. imovine	57.2	ostala krivična dela	6.5
d. p. privrede	0.5		

Slika 3.

Kako se iz table i grafikona vidi, u od sredine protekle decenije zabeležen je dalji pad učešća krivičnih dela protiv imovine (za jednu desetinu; kod dela protiv privrede – dvostruko) i (znatno manje) dela protiv života i tela. U isto vreme, naglo je poraslo (skoro četiri puta) učešće krivičnih dela protiv javnog reda i mira. Dela protiv polne slobode (ranije: protiv dostojanstva ličnosti i morala) i dela protiv bezbednosti javnog

22 Inače, u tom periodu maloletnici su najčešće pojavljivani kao učinioci razbojništva – 28%; odmah zatim je dolazila krađa, sitno delo krađe, a po brojnosti su se isticala i krivična dela nanošenja telesne povrede (lake i teške).

saobraćaja nisu menjala udeo ili su neznatno opala. Na dela iz kategorije koja nije egzistirala u ranijim statističkim tabelama – „dela protiv zdravlja ljudi“ sada čine 25 deo prijavljenih krivičnih delikata maloletnika.

Struktura prijavljenog kriminaliteta maloletnika razlikuje se u većini zemalja u odnosu na onu koja se odnosi na punoletna lica. Da bismo ukazali koliko ta pravilnost važi za Srbiju na donjoj tabeli biće dato procentualno učešće krivičnih dela iz pojedinih glava KZ čiji punoletni učinioci su prijavljeni 2012. godine (radi poređenje, grupe dela će biti predstavljene po istom redosledu kao na prethodnoj tabeli

Tabela 5.

VRSTA DELA	u %	VRSTA DELA	u %
dela protiv (d. p.) života i tela	4.2	d. p. zdravlja ljudi	3.9
d. p. polne slobode	0.4	d. p. bezbednosti, javnog saobraćaja	7.7
d. p. sloboda i pr. čoveka i građan	2.9	d. p. javnog reda i mira i pr. saobrać	4.4
d. p. imovine	48.8	ostala krivična dela	24.3
d. p. privrede	3.4		

Kada se uporede podaci prikazani na prethodne dve tabele vidi se da je kod maloletnika nešto veće učešće krivičnih dela protiv imovine (za skoro 10%), da je znatno veće kod krivičnih dela protiv života i tela, polne slobode (oba slučaja 2.7 puta), a naročito kod dela protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja (više od tri puta). Kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi (pre svega dela u vezi sa drogama) taj procenat se skoro poklapa kod obe uzrasne kategorije, dok je učešće dela protiv privrede i javnog saobraćaja (po prirodi stvari) kod maloletnika manje.

Karakteristično je da kod maloletnika prvih osam nabrojanih grupa u tabelama dela čini preko 93%, dok kod punoletnih lica ona čine tek 3/4 prijavljenog kriminaliteta. Postavlja se pitanje šta čini tih 24.3% prijavljenih dela koja u Tabeli 5. čine kategoriju „ostala krivična dela“. Analiza pokazuje da je reč uglavnom o delima kod kojih se maloletnici retko pojavljuju kao učinioci krivičnih dela: na primer dela protiv službene dužnosti (3.8%), životne sredine (2%), opšte sigurnosti ljudi i imovine (1.4%) i naročito ona protiv braka i porodice (6.6%).²³

U pogledu broja konkretnih inkriminacija, najveći broj maloletnika je prijavljen za krivično delo teške krađe – 1.073, zatim za (običnu) krađu – 490, a na trećem mestu za nasilničko ponašanje – 415; maloletnika prijavljenih za dela kojima se nanose telesne povrede bilo je 402 (254 za lake i 148 teške); zatim slede dela: sitna krađa, utaja i prevara – 148; uništenje i oštećenje tuđe stvari – 176; ugrožavanje javnog saobraćaja – 120; neovlašćeno držanje opojnih droga – 107; neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila – 100 i tako dalje.²⁴

23 Više od 9/10 prijavljenih dela iz ove grupe čine nasilje u porodici i nedavanje izdržavanja.

24 Treba primetiti da se maloletnici prijavljuju u značajnijem broju i kao učinioci krivičnih dela kod kojih ih javnost obično doživljava u ulozi žrtve (u zagradi su dati podaci koliko je učešće maloletnika u ukupnom broju za ta dela prijavljenih lica 2012. godine): za nasilje u porodici 60 (1.7%); za silovanje – njih 11 (8.3%); za nedozvoljene polne radnje – 23 (18.5%). Posebno je interesantno da se kod krivičnog dela obljuba nad detetom maloletnici čine skoro četvrtinu (22.2%) prijavljenih učinilaca.

Redosled pojedinačnih inkriminacija čiji punoletni izvršioци su 2012. godine prijavljeni nešto se razlikuje: i ovde su najbrojniji učinioci krivičnog dela teške (17.191) i 'obične' krađe (15.102), ali se na trećem mestu nalazi ugrožavanje javnog saobraćaja (7.140); zatim sledi nasilje u porodici (3.624).²⁵

d) distribucija prijavljenih maloletnika po polu i uzrastu

Godine 2012. ukupan broj maloletnica prijavljenih za krivična dela bio je 258 što znači da su među učiniocima svog uzrasta te godine učestvovalе sa 6,6% (svaki petnaesti učinilac je ženskog pola) što u odnosu na sredinu protekle decenije čini blagi pad (njihovo učešće 2006. bilo je 7.5%). Gledano po grupama krivičnih dela, najznačajnije je njihovo učešće kod dela protiv pravosuđa (30% – i to sve dela lažnog prijavljivanja), privrede (22.2%) protiv pravnog saobraćaja (20.1% – uglavnom falsifikovanje isprave), sloboda i prava čoveka i građanina (14% – dominira ugrožavanje sigurnosti), opšte sigurnosti ljudi i imovine (13.7%), protiv časti i ugleda (13.3%) itd. Od pojedinačnih inkriminacija, njihovo učešće je najveće kod dela falsifikovanje isprave (19.5%), krađe (13%), sitnog dela krađe, utaje i prevare (11%). Kod ostalih, ono je manje od prosečnog, a najbliže mu je nasilničko ponašanje (5.8%).

U većini statističkih evidencija koje se bave kriminalitetom maloletnika pojavljuje se pravilnost da je sa svakom starijom godinom učešće maloletnika u vršenju krivičnih dela (izraženo u procentima) sve veće.²⁶ Međutim, 2012. godine nije konstatovan takav trend, što će se najbolje videti na tabeli na kojoj je prikazano procentualno učešće ne samo za celokupnu maloletničku populaciju, nego i za ženska lica:

Tabela 6.

Godine starosti učinioca	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.
% za sve maloletnike	22.4	22.0	27.0	28.6
% za devojčice	30.0	24.0	23.6	21.8

Očigledno je da kod maloletnika posmatranih u celini takva pravilnost navedene godine nije utvrđena. Oni sa 15 godina manje učestvovali su u ukupnom broju u manjem procentu od godinu dana mlađih. Još je zanimljivije da je sa svakom starijom godinom učešće maloletnica opadalo tako da je onih sa 17 godina za skoro desetinu manje od devojaka sa 14 godina.

25 U naše krivično zakonodavstvo ovo delo je uvedeno 2002. godine kako bi se tim normativnim rešenjem (podsećamo da su i pre toga radnje koje obuhvata ova inkriminacija bile kažnjive okviru odgovarajućih 'opštih' dela) ukazalo na neprihvatanje nasilja u porodici i potrebu njegovog oštrijeg kažnjavanja.

26 Tako je bilo i u Srbiji sredinom prošle decenije: učešće se povećavalo od 9,8 koliko ih imalo sa 14 godina, na 17.6% (sa 15) i 24% (sa 16), a onda je naglo raslo na 48.6% koliko ih imalo u uzrastu od 17 godina (– v. Bilten RZS br. 491 za 2006.).

e) podnosioci prijava krivičnih dela maloletnika

Statistički podaci ne samo za 2012. nego i za sve godine u kojima je praćeno kretanje kriminaliteta maloletnika govore da je najveći broj krivičnih prijava podnet od strane policije (89.4%). Zatim po procentualnom učešću dolaze: oštećeni građani sa 7.6% prijava i oštećena pravna lica – 1.3%; drugi organi uprave (osim policije) podneli su 0.7% prijava, inspeksijski organi 0.5%, drugi građani (koji nisu oštećeni krivičnim delom maloletnika 0.3%, a tužilaštvo na osnovu neposrednog saznanja 0.2%.

Podaci o podnosiocima krivičnih prijava protiv punoletnih lica za tu istu, 2012. godinu dosta se razlikuju. I ovde je policija ta koja je podnela najviše krivičnih prijava, ali je njeno učešće daleko manje (51.5%); procenat oštećenih građana (29.5%) i oštećenih pravnih lica (14.7%) je daleko veći nego kod maloletnika. Na osnovu neposrednog saznanja tužilaštva podneto je 1.2% prijava; drugi organi uprave učestvuju sa 1%, drugi građani (koji nisu oštećeni krivičnim delom) prijavljuju punoletne učinioce krivičnih dela u relativno malom procentu (0.7%), kao i inspeksijski organi (0.5%).²⁷

Razlozi zašto najveći broj krivičnih prijava protiv učinilaca krivičnih dela u Srbiji podnose policijski organi delimično leži u položaju koji oni imaju u sistemu organa formalne socijalne kontrole. Ali i ustaljenoj praksi da se i oni subjekti koji bi inače krivičnu prijavu mogli podneti neposredno opredeljuju da to učine preko policije – bilo zato što očekuju da će ona preduzeti neke aktivnosti na obezbeđenju dokaza ili zbog toga što veruju da će to ona uraditi stručnije do njih.²⁸

f) trajanje postupka

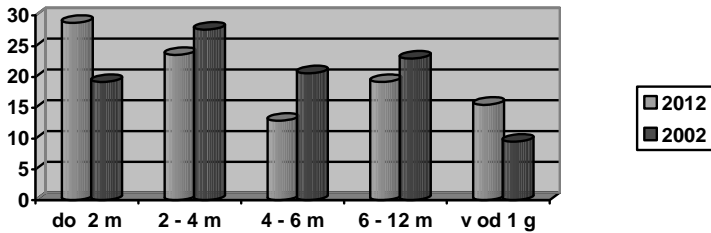
U našem, kao i u većini drugih pravnih sistema postupak prema maloletnicima je hitan.²⁹ Prema podacima za 2012. kada se radi o maloletnicima, od momenta podnošenja krivične prijave do donošenja odluke u skoro trećini slučajeva (28.8%) prošlo je manje od dva meseca; u skoro četvrtini slučajeva (23.6%) od dva do četiri meseca; u 12.9% slučajeva od četiri do šest meseci; u 19.2% od šest meseci do jedne godine i u šestini slučajeva (15.5%) prošlo je više od godine dana.

Interesantno je pozabaviti se pitanjem da li je postupanje u stvarima koje se tiču maloletnika poslednjih godina postalo efikasnije u odnosu na raniji period. Da bismo to utvrdili, uporedili smo podatke iz 2012. godine sa onima iz 2002. kako bismo utvrdili da li se u odnosu na stanje pre jedne decenije mogu zapaziti neke promene. Podaci su, radi preglednosti prikazani grafički.

27 U ovoj evidenciji figuriše i stavka „ostali“ i oni podnose krivične prijave u procentu koji je nešto viši od poslednje dve kategorije (0.9%).

28 Na to ukazuje i podatak sadržan u našoj statističkoj evidenciji koji (kod prijava protiv punoletnih lica) izdvaja broj krivičnih prijava koje su (bez obzira ko je inicijator) podnete bez učešća policije (rubrika „način podnošenja prijave – neposredno“). Godine 2012. samo 22% prijava protiv punoletnih učinilaca krivičnih dela podneto je na ovaj način – ili drugim rečima, procenat prijava koje je podnela policija ili su to drugi subjekti učinili preko nje iznosio je 78%.

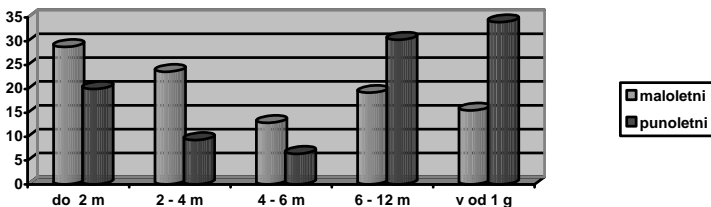
29 Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika (ZMUKD) u članu 56. ukazuje da su „organi koji učestvuju u postupku prema maloletnicima ... dužni da postupaju najhitnije kako bi se postupak što pre završio“.

Slika 4.

Pre svega, primetno je da je u odnosu na 2002. godinu, znatno veći procenat postupaka protiv maloletnih učinilaca krivičnih dela okončan u periodu kraćem od dva meseca (28.8 : 19.2 u procentima), kao i da je u svim ostalim segmentima – osim poslednjeg – postupak trajao kraće. Jedini izuzetak je primetan u kategoriji 'preko jedna godina': 2002. godine takvih slučajeva je bilo 9.5%, a 2012. 15.5%. Ovo, međutim ne menja osnovni zaključak koji se iz navedenih podataka može izvesti: u periodu od jedne decenije došlo je do porasta efikasnog postupanja u krivičnim stvarima maloletnika.

Budući da je jedan od ciljeva ovog rada da ukaže na razlike između kriminaliteta maloletnika i punoletnih lica, ovde ćemo uporediti fakte o trajanju postupka prema ove dve kategorije učinilaca u toku iste, 2012. godine. Kao i u prethodnom slučaju, podaci su – radi preglednosti – prikazani grafički

Slika 5.

Na slici se vidi da postupak prema punoletnim učiniocima krivičnih dela traje znatno duže nego prema maloletnicima. Manje postupaka prema punoletnicima okončava se do dva meseca (20% prema 28.8%), a to važi u još većoj meri i u pogledu postupaka u trajanju od dva do četiri meseca (9.3% : 23.6%) i od četiri do šest meseci. Sa druge strane, učešće onih koji traju od šest meseca do jedne godine prema punoletnim učiniocima je značajnije (30.3% : 19.2%), a razlika je još očiglednija kod postupaka koji traju preko jedne godine (34% : 15.5%).

g) mere ograničenja slobode u postupku prema maloletnicima

Kada za to postoje u zakonu navedeni razlozi, sudija za maloletnike može izreći mere privremenog smeštaja (član 66. ZMUKD) ili pritvor (čl. 67 ZMUKD) o kojima ćemo ovde – iako između njih postoje jasne razlike – izlagati zajedno. Karakter postupka prema maloletnicima nameće pretpostavku da se (a kod pritvora se to u pomenutom Zakonu izričito i naglašava) radi o merama koje se primenjuju izuzetno.

O toj izuzetnosti govori i činjenica da je procenat maloletnih učinilaca koji su prijavljeni zbog izvršenja krivičnog dela prema kojima se izriču ove mere veoma malo – kod prvih mera oni učestvuju sa 2.4% u ukupnoj populaciji, a sličan je i procenat pritvorenih lica (2.2%). Od ukupnog broja pritvorenih maloletnika devojčice čine 7%, a kod mera privremenog smeštaja 10.5%.

Za pritvor su navedeni podaci o trajanju ove mere: tako je ona u 23.3% slučajeva trajala do 15 dana; od 15 dana do jednog meseca – 44.2%; od jednog do dva meseca – 32.5%. Kada se radi o vrsti dela za koja se pritvor izriče, najčešće se to čini za ona protiv imovine (68.6% – od toga za delo teške krađe 36%, a za razbojništvo 21%) i dela protiv života i tela (10.4%). Teritorijalna distribucija je takođe interesantna – od ukupnog broja, više od polovine (53.5%) mera pritvora izrekli su sudovi u Vojvodini.

Poređenja radi, navešćemo podatak da je deset godina ranije (2002) procenat prijavljenih maloletnika kojima je određen pritvor bio nešto veći (3%), a prema skoro jednoj desetini (9.2%) učinilaca iz ove kategorije određene su (tada su nosile naziv) „mere u toku pripremnog postupka“ (od toga, na 'nadzor organa starateljstva' otpadalo je 59.2%, a 40.8% na meru 'izdvajanje iz sredine'.

Poređenja radi, navodimo podatak da je pritvor prema prijavljenim punoletnim učiniocima krivičnih dela 2012. godine određen prema 3.7% lica, od čega je u skoro polovini slučajeva (49.3%) trajao od 15 dana do dva meseca.

h) vrste odluke po prijavama protiv maloletnika

Jedan broj krivičnih prijava ne okonča se predlogom za izricanje krivične sankcije maloletnim učiniocima krivičnih dela. Razlozi za to su ili nepokretanje postupka – odbacivanje krivične prijave ili je pripremini postupak obustavljen. Podaci o odlukama donetim prema prijavljenim maloletnim učiniocima krivičnih dela u 2012. dat je tabelarno

Tabela 7.

	Postupak nije pokrenut – kr. prijava odbačena	Pripremini postupak obustavljen	Podnet predlog za izricanje kr. sankcije
Srbija	27.7%	7.6%	64.7%
Beograd	11.1%	9.8%	79.1%
Vojvodina	9.4%	3.9%	86.6%
Šumadija i Zap. Srb.	36.4%	10.2%	53.4%
Južna i Istočna Srb.	42.1%	7.8%	50.1%

Najveći procenat krivičnih prijava pretočenih u predlog za izricanje krivične sankcije zabeležen je te godine u Vojvodini, nešto manji u Beogradskom regionu, a u oba regiona celine označena kao Srbija – Jug tek polovima prijava rezultirala je predlogom za izricanje krivične sankcije.

Kada na nivou Republike posmatramo jedanaestogodišnji period (2002-2012) najveći procenat prijava okončan je predlogom za izricanje krivične sankcije godine 2004. (72.4%), a najmanji 2008. (54.3%).

Pravosudna statistika sadrži i podatke o tome iz kog razloga postupak prema maloletnicima nije pokrenut. Godine 2012. u 19.1% slučajeva takva odluka doneta jer prijavljeno delo nije krivično; u 9.8% slučajeva primenjen je vaspitni nalog; zato što nema osnovane sumnje da je maloletnik izvršio krivično delo – u 5.2%; iz razloga celishodnosti – 28.9%; zbog postojanja razloga koji isključuju krivično gonjenje – 37%.

Kada se radi o razlozima zbog kojih je pripremni postupak obustavljen, tome su u najvećem broju slučajeva doprineli razlozi celishodnosti (40.6%); zatim slede: postojanje okolnosti koje trajno isključuju gonjenje (28.9%) i to što ne postoji osnovana sumnja da je maloletnik izvršio krivično delo (21.8%); u najmanjem broju slučajeva (8.7%) do obustavljanja je došlo zbog toga što prijavljeno delo nije krivično.

Gledano za celu Republiku i u odnosu na sve prijavljene maloletne učinioce krivičnih dela, te 2012. godine najveći broj krivičnih prijava nije pretočen u predlog za izricanje krivičnih sankcija zbog postojanja okolnosti koje trajno isključuju gonjenje (12.4%), zatim se kao razlog pojavljuje primena načela celishodnosti (11.1%), zbog toga što prijavljeno delo nije krivično (5.9%);³⁰ što ne postoji osnovana sumnja da je maloletnik učinio krivično delo (3.1%); i na kraju se nalazi razlog koji se odnosi na primenu vaspitnih naloga kao specifičnog oblika diverzifikacije kojom se krivični postupak skreće u nepenalnom pravcu (2.7%).

Kada se radi o sudbini krivičnih prijava protiv punoletnih lica, 2012. godine (bilo ih je 92.879) u jednoj trećini slučajeva (31.003 ili 33.4%) radilo se o nepoznatim učiniocima, zbog čega je bilo nemoguće dalje voditi bilo kakav postupak. Od ukupnog broja krivičnih prijava kod kojih je učinilac bio poznat (61.876), protiv punoletnog lica je u 66.5% slučajeva podneta optužnica odn. optužni predlog; prijava je odbačena (zbog toga što se ne radi o krivičnom delu, što je isključeno gonjenje ili zbog toga što nema dokaza, što je postignuto poravnanje, ili postoje slični razlozi) u 32.2% slučajeva, obustavljena je istraga (delo nije krivično, nema dokaza da je učinilac lice protiv koga se vodi postupak ili je gonjenje isključeno) u 2.2% slučajeva i u 1.1% je prekinuta istraga.

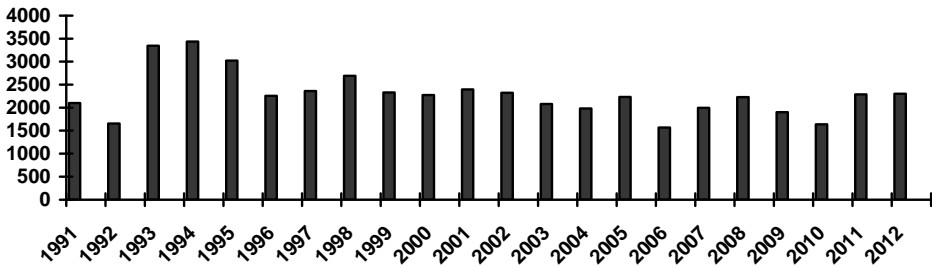
Interesantno je da se navedene godine procenat slučajeva u kojima je krivični postupak nastavljen kod ove dve uzrasne kategorije (kod maloletnika podnošenjem predloga za izricanje krivične sankcije, a kod punoletnih podnošenjem optužnog predloga odn. optužnice) skoro poklapa. Međutim, procenat slučajeva u kojima je ocenjeno da prijavljeno delo nije krivično je kod punoletnih znatno veći – iznosi 9.2%.

30 Dakle, nasuprot dosta raširenom laičkom stavu po kome se prijavljuje veliki broj dela koja nisu krivična, ona čine tek svako četrdeseto prijavljeno delo. Ovo ojačava argumentaciju onih kriminologa koji smatraju da je od svih evidencija koje vode pravosudni organi najbliža stvarnom broju izvršenih krivičnih dela upravo ona u kojoj se registruju krivične prijave (tzv. realitičko gledište) – v. Ignjatović /2011:55/. U svim ostalim slučajevima delo postoji, ali se postupak protiv maloletnika ne vodi iz nekih pravnih ili faktičkih razloga.

1.2. Osuđeni maloletnici

a) opšti trend; „gubljenje kriminaliteta“; udeo u ukupnom kriminalitetu osuđenih

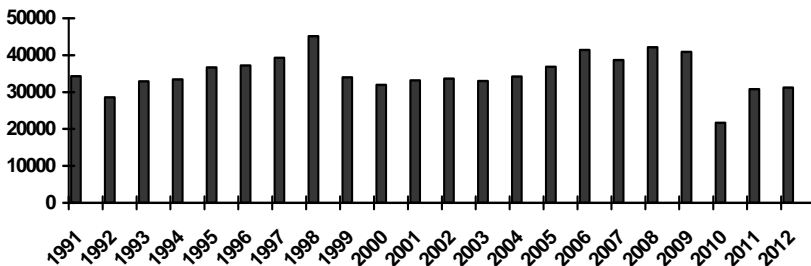
Na slici koja sledi prikazano je kretanje broja osuđenih lica na teritoriji za koju su u celom periodu od 22 godine dostupni podaci:

Slika 6.

Grafički prikaz kretanja broja osuđenih maloletnika pokazuje da se sa izuzetkom razdoblja 2003-2005. kada je zabeležen najveći broj, u ostalom periodu ne mogu (sa izuzetkom dve godine 2006. i 2010. kada je vidljiv znatan pad) se videti značajnija odstupanja. Inače, najveći broj osuđenih maloletnika u navedenom periodu zabeležen je 1994. godine (3.434);³¹ najmanji broj osuđenih maloletnika zabeležen je 2006. godine (1.566) i on je 2.2 puta niži od onog registrovanog u 1994. Inače, prosek za čitav period iznosi 2.292 lica. Posle 2006. kada je zabeležen najmanji broj osuda, prosečan broj osuđenih maloletnika ne pokazuje nagle promene; kreće se nešto ispod navedenog opšteg proseka i iznosi 2.051. lice.³²

Sada ćemo sa navedenim pokazateljima uporediti kretanje broja punoletnih osuđenih lica kako bismo utvrdili postoji li u tom pogledu razlike između ove dve uzrasne kategorije učinilaca krivičnih dela.

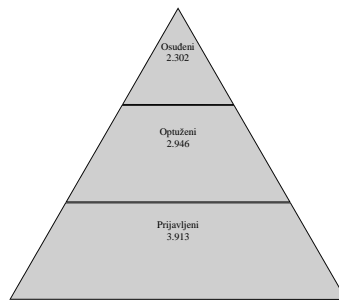
Slika 7.

31 Što je i logično, budući da je prethodna 2003. godina bila ona sa najvećim brojem prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela, pa je to i bilo za očekivati.

32 Taj prosek bio bi nešto viši da 2010. nije zabeležen drugi najniži broj osuđenih maloletnika u čitavom posmatranom periodu (1.640).

Najveći broj osuđenih punoletnih lica zabeležen je 1998. godine (45.127), a minimalan 2010. (21.681 ili tačno dvostruko manji). Poređenje podataka sa dve gornje slike pokazuje da (za razliku od trendova kod prijavljeni lica koji pokazuju izvesno poklapanje), u kretanju broja maloletnih i punoletnih lica nema podudarnosti. Jedina sličnost: kod obe uzrasne kategorije iste – 2010. – godine (iz već navedenih razloga) zabeležen je najmanji broj osuđenih lica.

Po prirodi stvari, za očekivati je da broj osuđenih lica manji je od broja prijavljenih (i optuženih) lica. Neke od razloga za to naveli smo gore u izlaganju o daljoj sudbini podnetih krivičnih prijava. Godine 2012. taj „efekat gubljenja kriminaliteta“ manifestovao se na sledeći način: od ukupnog broja prijavljenih maloletnika, njih tri četvrtine (75.3%) je optuženo, a 59% je osuđeno. Grubo grafički prikazan, ovaj efekat je izgledao ovako

Slika 8.

Ovaj efekat nije isti svake godine jer zavisi kako od trenutka kada je delo izvršeno („problem vremenske dimenzije kod statistika kriminaliteta“)³³ tako i od pomenutih pravnih i faktičkih smetnji za vođenje krivičnog postupka.³⁴

U poređenju sa maloletnicima, „gubljenje kriminaliteta“ punoletnih lica je još značajnije izraženo. Tako je 2012. godine od broj optuženih lica činio 44% od broja prijavljenih, a osuđeni su činili tek nešto više od trećine (33.7%) od tog broja.

Kada se radi o udelu osuđenih maloletnika u ukupnom broju pravnosnažno osuđenih u Republici, oni su činili nešto manje od 6% od ukupnog broja u Srbiji osuđenih lica.

b) teritorijalna distribucija

Ovaj deo započecemo podatkom da je u 1998. kao poslednjoj godini za koju su nam dostupni podaci za celo područje Srbije struktura osuđenih maloletnika po administrativnim delovima Republike bila: na teritoriji Republike van autonomnih

33 Mi u tim statistikama nemamo podatke o izvršenom kriminalitetu u određenoj godini, nego o delima koja su tada prijavljena, optužena i presuđena. Zato se u evidenciji (naročito kod osuda) nalazi i veliki broj dela izvršenih ranijih godina za koja je tada izrečena pravnosnažna presuda.

34 Zbog toga se može desiti i da se jedne godine u podacima pravosudne statistike nađe više optuženih nego prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela. Takav slučaj zabeležen je 2002. godine kada je u Srbiji prijavljen 3.251 maloletni učinilac krivičnih dela, 3.620 ih je optuženo, a 2.322 osuđeno (Bilten 2383 tadašnjeg Saveznog zavoda za statistiku – SZS).

pokrajina osuđeno je 60% od ukupnog broja maloletnika, na Kosovu i Metohiji 7% a u Vojvodini 33%. U periodu neposredno posle 1999., u centralnom delu Republike bilo je 68%, a u Vojvodini 32% osuđenih maloletnika. U Beogradu osuđena lica mlađa od 18 godina činila su manje od jedne petine – preciznije oko 17% od svih u Republici osuđenih lica njihovog uzrasta.

U skladu sa novim načinom predstavljanja teritorijalne distribucije kriminaliteta u pravosudnim statistikama, osuđeni maloletnici su za 2012. godinu razvrstani u nekoliko celina: ► Srbija – Sever: Beogradski region sa 427 ili 18.5%; i Region Vojvodina: 615 ili 26.7%; i ► Srbija – Jug: Region Šumadija i Zapadna Srbija sa 790 ili 34.3% i Region Južne i Istočne Srbije sa 470 ili 20.5% od ukupnog broja osuđenih maloletnika.

Kada se posmatra prema nadležnosti višeg suda, najveći broj maloletnika osuđen je 2012. u Višem sudu u Beogradu (427), zatim u Višem sudu u Kragujevcu (173), pa u Pančevu (131), Sremskoj Mitrovici (121) Jagodini (116), Zaječaru (100). Interesantno je da se Viši sud u Novom Sadu nalazi na devetom mestu (sa 90 osuđenih maloletnika) iako je stopa prijavljenih maloletnika u tom gradu skoro dva i po puta viša od prosečne za Republiku.³⁵

Šteta je što Bilten br. 577 ne sadrži podatke o mestu izvršenja krivičnog dela u odnosu na prestupnikovo prebivalište koje su sadržale ranije statističke publikacije. Ovi fakti imaju za kriminologe poseban značaj zbog toga što se vršenje krivičnih dela daleko od mesta boravka tradicionalno smatra jednim od mogućih indikatora profesionalnog statusa učinioca, a od značaja je i za suzbijanje kriminaliteta jer je, načelno govoreći, takve učinioce teže otkriti. Naša pravosudna statistika decenijama je pokazivala da je preko 90% pravnosnažno osuđenih maloletnika učinilo krivično delo na teritoriji svoje opštine.

c) struktura dela izvršenih od strane maloletnih osuđenih lica

Kod nas osuđeni maloletnici vrše krivična dela iz sledećih glava KZ (i ovde, podaci su dati u procentima):

Tabela 8.

VRSTA DELA	u %	VRSTA DELA	u %
dela protiv života i tela	11.4	d. p. zdravlja ljudi	6.3
d. p. sloboda i prava čoveka i građan.	2.1	d. p. bezbednosti. javnog saobraćaja	2.9
d. p. polne slobode	0.8	d. p. jav. reda i mira i pr. saobraćaja	14.3
d. p. Imovine	57.2	ostala krivična dela	4.8
d. p. Privrede	0.2		

Očigledno je da se navedeni procenti u dobrom delu podudaraju sa onima o strukturi dela prijavljenih maloletnika (i to je razlog zašto neće biti dat njihov grafički prikaz). Izuzetak su najbrojnijih dela – ona protiv imovine kod kojih je učešće

³⁵ Trinest godine ranije (v. Bilten SZS 2280) najveći broj maloletnika bio je takođe osuđen u Okružnom sudu u Beogradu (362), a zatim su dolazili sudovi u Novom Sadu (212), Nišu (148), Somboru (146), Zrenjaninu (125), Subotici (108), Šapcu (105) itd.

poraslo za skoro jednu desetinu; razlike su vidljive takođe kod dela protiv života i tela gde je njihovo učešće znatno veće 11.4 – 4.2 i dela protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja gde je procenat osuđenih maloletnika znatno viši od procenta prijavljenih: 14.3 – 4.4.

d) faze izvršenja krivičnog dela; saučesništvo

Od ukupnog broja u Republici osuđenih maloletnika, njih 3.2% izvršila su krivično delo u pokušaju.

Jedna od kriminoloških konstanti je da maloletnici mnogo češće od punoletnih lica vrše krivična dela u grupi, što bi trebalo da se vidi i iz statističkih podataka. Ta pravilnost očigledna je i kod nas: u Srbiji su 2012. tek nešto više od jedne trećine osuđenih maloletnika izvršili krivično delo sami, dok ih je 63.3% izvršilo uz sadejstvo još nekog lica. Od tog broja (1.457) njih 47.1% su bili izvršioc, dok je ostalih 52.9% bilo u ulozi saizvršioca, podstrekača i pomagača. Važno je napomenuti da je kod maloletnika saučesništvo daleko učestalije no kod punoletnih lica (2012. godine 3/4 ovih drugih izvršilo je delo sâmo, a tek u 25% slučajeva zabeleženo je saučesništvo).

Pravosudna statistika vodi računa i o tome s kim je osuđeni maloletnik izvršio delo: u 16.8% su to bila punoletna lica, 72.3% drugi maloletnici, u 3.7% slučajeva sa detetom, a u 7.2% i punoletna i maloletna lica. Dakle i poslednje godine za koju su objavljeni podaci, maloletnici su u najvećem broju slučajeva dela izvršili u sadejstvu sa drugim licima njihovog uzrasta.

e) povrat

Za početak, jedan zabrinjavajući podatak: povrat kod maloletnika iznosi 13.2%, što je znatno više od onog zabeleženog početkom ovog veka (tada je iznosio oko 6%). Ipak, kao i u ostalim zemljama, on je znatno niži od recidiva punoletnih lica – kod nas je ovaj drugi 2012. bio skoro tri puta veći (39%). Obično se kao objašnjenje ove razlike pominje relativno kratko trajanje doba maloletstva (kod nas samo četiri godine).

Kada se gleda prema regionalnoj podeli, povrat kod maloletnika najniži je u Beogradskom regionu (5.9%), a najviši je u Regionu Vojvodina (15.4%). U Šumadiji i Zapadnoj Srbiji učešće povratnika u populaciji osuđenih maloletnih učinilaca krivičnih dela iznosilo je 15.1%, a u Južnoj i Istočnoj Srbiji 13.8%.

f) distribucija osuđenih maloletnika prema polu i uzrastu

Na teritoriji Republike za koju posedujemo podatke među maloletnim osuđenim licima žena je 5.3%, što je nešto niže u odnosu na njihovo učešće kod punoletnih (9.9%). Važno je naglasiti i to da je od ukupnog boja osuđenih maloletnica njih skoro polovina (49.2%) izvršilo krivična dela protiv imovine.

Od ukupnog broja osuđenih lica mlađih od 18 godina 42.7% bili su mlađi, a 57.3% su stariji maloletnici. Onih sa četrnaest godina bilo je 17.6%, sa petnaest 25.1%, sa šesnaest najviše – 29.3 i sa sedamnaest godina registrovano ih je 28%.

Ranije statističke publikacije o kriminalitetu maloletnika sadržale su i podatke o bračnom stanju osuđenih maloletnika. Budući da su u više od 90% slučajeva bili neoženjeni / neudate izostavljanje ovog podatka ima osnova jer nije bio od posebnog značaja za proučavanje kriminaliteta maloletnih lica.

g) školska sprema i obrazovni status

Bez školske sprema među osuđenim maloletnicima je 3.6%, njih 15% ima četiri do sedam razreda osnovne škole; završilo je osnovnu osmogodišnju osnovnu školu 71%, dok srednju školu ima 7.6% njih (za 2.8% podaci nisu dostupni).

Od ukupnog broja, 61.2% osuđenih maloletnika uključeno je u obrazovni proces, dok je njih 19.5% van tog procesa, a za 19.3% podaci nisu poznati. Od onih koji učestvuju u obrazovnom procesu njih 90.1% je u statusu redovnog, a 9.9% vanrednog slušaoca.

h) porodične prilike

Ovi podaci prikupljaju se samo za maloletnike i s obzirom na vladajuća kriminološka objašnjenja maloletničkog kriminaliteta /Ljubičić, 2006/, imaju poseban značaj. Najveći broj maloletnika za koje su dostupni podaci o porodičnim prilikama živi sa oba roditelja (59.6%); sa majkom živi 23.2%, a sa ocem 8.4%; u hraniteljskoj porodici živi 2.7%, dok je 1.1% osuđenih maloletnika u smešten u ustanovu socijalne zaštite. Ostatak živi sam, u porodici sa bračnim / vanbračnim partnerom i tako dalje.

Poslednjih godina, publikacije koje izdaje RZS ne sadrže na žalost podatke o bračnosti rođenja osuđenih maloletnika. Za period s početka ovog veka bilo je karakteristično da je njih preko 90% bilo rođeno u braku, što je dosta odudaralo od laičkog verovanja da su maloletni prestupnici uglavnom vanbračna deca.

Zanimanje oca najčešće je bilo rudar, industrijski i zanatski radnik, zatim radnik bez zanimanja, nezaposlen, stručnjak i umetnik. Zanimanje majke je najčešće bilo domaćica, zatim radnica u industriji i rudarstvu, stručnjak i umetnica, radnica u trgovini i ugostiteljstvu, nezaposlena ili penzioner i tako dalje.

Podatak da je najveći broj majki maloletnih prestupnika po zanimanju domaćica posebno je zanimljiv zbog ranije izražene tendencije (koja je bila u kriminološkoj literaturi zastupljena sredinom prošlog veka) da se porast kriminaliteta maloletnika u nekim zemljama poveže sa zaposlenošću majke /- v. Milutinović, 1990/. Očigledno – ako se za osnov zaključivanja uzmu statistički podaci – takva hipoteza nije potvrđena na ovim prostorima i to u periodu dužem od tri decenije.

i) nacionalna pripadnost osuđenih maloletnika

Od u 2012. osuđenih maloletnih lica (2.302) poznata je nacionalna pripadnost njih tri četvrtine (74.2%) dok se ostali nisu izjasnili ili taj podatak nije sadržan u obrascima koje sudovi dostavljaju Zavodu za statistiku. Od lica iz prve grupe, njih 82% se izjasnilo kao Srbin, 7% kao Rom, 1.9% kao Musliman, 0.9% kao Mađar i tako dalje.

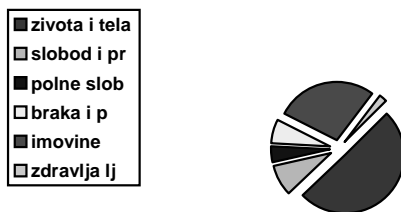
Nacionalna struktura osuđenih punoletnih učinilaca krivičnih dela 2012. godine nešto je drugačija: od onih koji su se nacionalno izjasnili (čine 2/3 populacije), najveći je broj Srba (89.5%), Roma (55%), Muslimana (1.2%), Mađara (0.9%), Albanaca (0.6%) i tako dalje.

Iz razloga koji je naveden kao objašnjenje za izostavljanje podataka o bračnom stanju osuđenih maloletnika, novije publikacije iz pravosudne statistike izostavljaju fakte o državljanstvu ove kategorije lica.

j) oštećeni krivičnim delima maloletnika

Kriminalna statistika u Srbiji sadrži i rubriku o žrtvama krivičnih dela koja su izvršili maloletnici. Međutim, u publikacijama koje se čine dostupnim javnosti nisu sadržani niti podaci o svim kategorijama (obuhvaćena su samo fizička lica kao oštećeni) ni oni o ukupnom broju oštećenih (objavljaju se samo za neke grupe krivičnih dela). Tako se u Biltenu br. 577 za 2012. godinu navode podaci samo za krivična dela protiv života i tela, protiv sloboda i prava čoveka i građanina, protiv polne slobode, braka i porodice, protiv imovine i zdravlja ljudi. Radi se o ukupno 427 lica koja su oštećena krivičnim delima za koja je osuđeno 296 maloletnika (13% od ukupne populacije osuđenih lica tog uzrasta 2012. godine).

Relativno učešće žrtava po navedenim grupama krivičnih dela izraženo je grafički na sledeći način

Slika 9.

na kojoj se vidi da je 2012. godine tri četvrtine (77.6%) lica oštećeno krivičnim delima iz dve glave: protiv života i tela (50%) i imovine (27.6%). U prvoj grupi najviše je oštećenih krivičnim delima laka (111) i teška telesna povreda (81), a u drugoj razbojništvo (118). Od dela iz ostalih glava, veći broj žrtava zabeležen je kod nasilja u porodici (28) i ugrožavanje sigurnosti (18).

Od ukupnog broja žrtava, njih 95 (22.2%) su ženskog pola. Najčešće su oštećene krivičnim delom razbojništvo (25), zatim nasilje u porodici (21) i laka telesna povreda (10). Od navedenih grupa, jedino je u kod krivičnih dela protiv polne slobode među žrtvama više žena nego muškaraca (14 : 5), što se moglo i očekivati.

U Biltenu za 2012. navodi se i uzrast fizičkih lica oštećenih krivičnim delima koja su izvršili maloletnici. Ona su podeljena u tri grupe i biće navedeno njihovo relativno učešće u populaciji žrtava ovih krivičnih dela: lica mlađa od 14 godina (deca) čine 6.5%; žrtava maloletnika ima 43%, a lica starija od 18 godina ima nešto više od polovine svih oštećenih (50.5%). Najveći broj dece žrtva je kod krivičnih dela protiv polne slobode, maloletnici su najčešće žrtve dela protiv života i tela,³⁶ a punoletna lica dela protiv imovine.

36 Kod nas se često za ovakva dela koristi izraz „vršnjačko nasilje“ koji je nepravilan prevod engleskog originala 'peer violence' odn. 'bullying' – v. Sket et al. /2001:430/.

Ma koliko ovi podaci bili nepotpuni, ipak daju osnov za neke preliminarne zaključke: pre svega, maloletnici krivična dela najčešće vrše prema punoletnim licima, što je i prirodno, naročito kod dela imovinskog karaktera. Obrnuto, kod krivičnih dela kod kojih se primenjuje nasilje – najčešće žrtve su upravo njihovi vršnjaci. Ovo poslednje ukazuje da ozbiljna naučna proučavanja kriminaliteta maloletnika moraju obuhvatiti i viktimološki aspekt problema.

Struktura žrtva krivičnih dela koja su izvršila punoletna lica nešto se razlikuje od one navedene kod maloletnika. Pre svega, u Biltenu RZS br. 576 za 2012. godinu od ukupnog broja lica oštećenih krivičnim delima koja su izvršili punoletni (za njih 1.533 objavljeni su podaci) najveći broj žrtva – skoro polovina – je zabeležen kod krivičnih dela protiv braka i porodice (dva dela – nasilje u porodici sa 1.544 i nedavanje izdržavanja sa 1.341 – čine 46,6% od ukupnog broja viktimizovanih). Zatim po zastupljenosti dolaze žrtve krivičnih dela protiv života i tela (27,4%), sloboda i prava čoveka i građanina (11,9%), pa imovine (7,8%). Žena žrtava je nešto manje no kod krivičnih dela maloletnika (19,4%), a najčešće se viktimizovane delima nasilje u porodici (18,8%) i nedavanje izdržavanja (11,2%), razbojništvo (5%) i ugrožavanje sigurnosti (4,5%). Lica viktimizovana krivičnim delima punoletnih učinilaca najčešće su takođe punoletna (73,2%), deca čine 17,3% (3/4 su oštećena krivičnim delom nedavanja izdržavanja), dok maloletnici čine 9,5% (najčešće su takođe viktimizovani istim delom kao i deca – 51% od ukupnog broja lica svoga uzrasta).

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Kriminalitet maloletnika u Srbiji analiziran je u ovom radu na osnovu podataka o prijavljenim i osuđenim maloletnicima i na osnovu njih može se izvesti zaključak da stanje kriminaliteta ove kategorije učinilaca nije dramatično u smislu da poslednjih godina ne pokazuje tendenciju naglog rasta (izuzetak je jedino drugi po veličini grad u Republici – Novi Sad). Broj prijavljenih učinilaca kreće se već duže od decenije oko 4.000, što znači da je udeo lica u uzrastu od 14-18 godina u ukupnom broju prijavljenih učinilaca svih krivičnih dela oko 4% ili – drugim rečima, stopa njihovog kriminaliteta je oko 55. Teritorijalna distribucija pokazuje da je više učinilaca registrovano na jugu Republike no na severu.

U prilog gornjeg umirujućeg opšteg zaključka ne idu, međutim neki podaci koji se odnose na strukturu dela koje čine maloletnici, kao i oni o njihovim ličnim crtama. U strukturi dela koja vrše lica uzrasta 14-18 godina dominiraju već decenijama imovinska krivična dela. Međutim, njihovo učešće poslednjih godina opada, dok su dela protiv života i tela tokom protekle decenije zabeležila osetan porast, da bi se poslednjih godina ustalila oko 10%. Nagli rast vidljiv je kod krivičnih dela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja, kao i kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi (vezanih za zloupotrebu narkotika).

Postupak od momenta podnošenja krivične prijave do donošenja odluke kod maloletnika traje uglavnom kraće od četiri meseca, prema svakom dvadesetom učiniocu izriče se mera kojom se tokom postupka ograničava njegova sloboda (uz pritvor, tu spadaju i mere privremenog smeštaja). Sam pritvor određuje se najčešće za dela protiv imovine (teška krađa i razbojništvo) i u oko 70% slučajeva traje do jednog meseca.

Na osnovu podataka iz pravosudne statistike moguće je načiniti neku vrstu foto-robotu prosečnog maloletnog učinioca krivičnih dela. To je muškarac koji češće ima 16-18 godina (stariji maloletnik) koji dela vrši u grupi i to najčešće sa svojim vršnjacima, uglavnom ima završenu osnovnu školu i još uvek je uključen u obrazovni proces, živi sa roditeljima i nacionalno se izjašnjava kao Srbin. Jedna šestina tih učinilaca nalazi se u povratu.

Žrtve krivičnih dela maloletnika uglavnom su muškarci (žene čine tek oko jedne četvrtine oštećenih), najčešće (nešto više od polovine) su punoletna lica, a dela kojima su oštećeni su imovinska; zatim slede žrtve – vršnjaci koji su viktimizovani najčešće delima koja podrazumevaju upotrebu nasilja.

LITERATURA

Aebi M. et al. /2010/: *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2010*, Laussane
Ignjatović Đ. /2008/: Fenomenologija i etiologija kriminaliteta maloletnika, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, n° 1.

Ignjatović Đ. /2011/: *Kriminologija*, 11. izd., Beograd

Ignjatović Đ. /2013/: *Komparacija kriminaliteta i kaznene reakcije: Srbija – Evropa*, Beograd

Ignjatović Đ. /2013a/: *Metodologija istraživanja kriminaliteta*, 2. izd., Beograd

Sket I., Sijarčić H. i Langlusch E. /2001/: *Dictionary of Criminology and Criminal Justice*, Sarajevo

Škulić M. /2010/: Starosna granica za snošenje krivice u krivičnoravnom smislu –in: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja – IV deo* (Ignjatović Đ., ed.), Beograd

Bilteni i saopštenja Saveznog zavoda za statistiku (SZS) i Republičkog zavoda za statistiku (RZS) – (<http://webrzs.stat.gov.rs>)

Dorđe Ignjatović

Full Professor

Faculty of Law,

Univerzity of Belgrade

STATE AND TENDENCIES OF JUVENILE CRIME IN SERBIA

Analysis of statistical data

SUMMARY

Analysis of juvenile crime in this article is based on the data of reported and convicted juveniles. It can be concluded that the state of crime of this category of offenders is not dramatic, considering that it does not show a tendency of rapid growth (the only exception is the second largest city in the Republic – Novi Sad). The number of reported offenders ranges for more than a decade around 4000, which means that the percent of persons aged

14-18 years in the total number of reported perpetrators of all crimes is about 4% – in other words, their crime rate is about 55. Territorial distribution shows that more perpetrators are registered in the south than in the north part of the Republic.

However, some data of the structure of juvenile crimes and of their personal traits do not favor the mentioned calming conclusion. In the structure of crimes committed by persons aged 14-18 years for decades have dominated property crimes. However, participation of these crimes has declined in past years, while crimes against life and limb have recorded a notable increase, that has stabilized in recent years at around 10%. Rapid growth is visible at the offenses against public order and legal transactions, as well as at the criminal offenses against public health (related to drug abuse).

The process against juveniles from the time of bringing the criminal charges to the decision lasts on average less than four months, against every twentieth offender a measure of restriction of freedom (beside detention, measures of temporary accommodation are included) is imposed. Detention is usually imposed on offenders who committed crimes against property (qualified theft and robbery) and in 70% of all cases it lasts up to one month. Based on the data from the judicial statistics it is possible to make some kind of photo-robot of an average juvenile offender. This is a man who is often between 16 and 18 years old (older juvenile), who commits crimes within a group and most often together with peers, usually has completed primary school and it is still involved in educational program, lives with parents and nationally identifies as a Serb. One sixth of all offenders are recidivists.

Victims of juvenile crimes in the most cases are men (women make up only about one quarter of victims), usually (just over half) adults, and mostly they are victimized by crimes against property; followed by victims-peers who are in the most cases victimized by criminal offences of violence.

Key words: juveniles, crime, phenomenology, reported offenders, convicts.